

Városok a gyermekekért – a játszótértervezés új útjai

Horváth Nóra – Sántha-Szigethy Edit
Széchenyi István Egyetem, Győr

Bevezetés

A játszótér egy szociális tér, ezért nagyon fontos, hogy a tervezők hogyan tervezik és alakítják ki a játszóteret, a természet vagy a kulturális témák által inspirált tereket a gyermekek számára a hatalmas városokban. Egy jó játszótér nemcsak egy egyszerű játék a gyerekeknek, hanem egy kreatív tájképi struktúra is, amit releváns tervezési filozófiával alkottak meg, és főként olyan tér, amely képes fejleszteni az emberi képzeletet és a gyermeki fantáziát, kreativitást. Egy tematikus játszótér építése hihetetlenül összetett munka: tájképi építészeknek, mérnököknek, belsőépítészeknek, ipari tervezőknek és kulturális tanácsadóknak kell a feladatot megoldaniuk, egyesíteniük tudásukat a jövő generációinak jólléte érdekében. Az elmúlt években számos játszótér nyílt meg a fővárosban, de néhány közülük hatalmas méreteivel hívja fel magára a figyelmet: Magyarország legnagyobb játszótere a Városligetben (Liget Budapest) 13 000 m²-es területen terül el. Ez a fő játszótér lehetőséget kínál a felfedezésre, a természeti környezet megismerésére és ösztönös játékon keresztül történő tanulásra. Pszichológusok, tájépítészek és pedagógusok mellett a gyermekek is hozzájárultak a tervezéshez (a Városliget Ifjúsági Tanácsadó Testület tagjai).

1. A mai értelemben vett játszótérek kialakulása

A mai játszótérek 19. századi kialakulása a városiasodás és az ipari forradalom folyamataihoz kapcsolódik. A mozgásra és játékra alkalmas területeket az ipari tevékenységek által zsúfolttá vált városok helyett, a városszéli, természeti környezetben találták meg a gyerekek, de természetesen ekkor még nem előre megtervezett, szabványosított placcokon. A 19. századi teoretikusok, orvosok felismerték, hogy fontos a testmozgás, és erre egyre kevesebb tér jut a városokban. A 19. században először Németországban merült fel a játszótér gondolata, amiben nagy szerepe lehetett Friedrich Fröbel (1782–1852) pedagógiai elméletének. Fröbel az óvodai nevelés-oktatás módszereinek fejlesztésében szerzett komoly érdemeket, s ő volt az 1837-ben Blankenburgban létrehozott Autodidakta Intézet (Autodidaktische Anstalt) megszervezője, ahol az iskoláskor előtti nevelés új módszereivel kísérletezett. Ebből a kezdeményezésből született meg az az óvodatípus, amit ma „Kindergarten” (gyermekkert) néven ismerünk.⁸⁶ Mindezek ellenére Manchesterben nyílt meg az első játszótér 1859-ben, biztonságos környezetben. Az USA-ban is ekkoriban jött az ötlet, hogy szükség van erre – ebben pedig Thoreau filozófiája, illetve John Dewey pedagógiai elméletei is komoly szerepet játszottak (elsősorban *Schools of tomorrow* és *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education* című könyvei). Az első amerikai játszótér San Franciscóban nyílt meg a Golden Gate Parkban 1887-ben. Magyarországon az állatkert mellett nyitották meg az első játszóteret, Budapesten, 1912-ben. A 19. században már a testnevelésre is időt szántak az oktatási struktúrában. Népszerűek voltak a labdajátékok. 1897-ben rendeletet hoztak arról, hogy az új elemi iskolákban 300 négyzetmétert kell kialakítani játékokhoz. Az 1910-es években sorra épültek a játszótérek, majd a háború miatti leállás következtében csak a 20-as

⁸⁶ <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.01.html> [2023. 03. 14.]

években folytatódhattak a fejlesztések. Ekkoriban hintákkal, csúszdákkal, homokozóval találkozhattak a gyerekek és az őket kísérő szüleik. Az első statisztika a fővárosról 1937-ben készült, ekkor 14 kerületben 16 játszótér várta a gyerekeket. Ezek csak a nyilvános játszótérek voltak, az iskolákhoz tartozó játszótérek számáról a statisztika nem árulkodik. Magyarországon a gyermeklétszám növekedése és a lakótelepek elterjedése miatt a játszótérépítés kultúrája is folyamatosan fejlődött a 60-as, 70-es években, azt azonban a 30-as, 40-es generáció pontosan láthatta, hogy a 80-as években kialakított játszótérek többségét csak az új, uniós szabályozás modernizálta és tette igazán biztonságossá. Az Európai Unióban 1999-ben jelent meg a játszótérekre vonatkozó szabvány, mely Magyarországon, az uniós csatlakozástól, 2003-tól vált kötelező érvényűvé. 2008-ig felújították a meglévő játszótérek többségét, majd tovább szigorították a szabályozáson. Kiemelten fontossá vált az ütés csillapítás, a lekerekített sarkok, és az, hogy ne lehessen beszorulni a játékokba. A fából készült játékok mellett teret hódítottak a tartós, fém játékok is.⁸⁷

2. Gyermek a városi terekben – egy új gondolkodásmód megjelenése a design területén

Igaz, hogy Johan Huizinga már a *Homo Ludens*-ben megfogalmazta a játék térbeli különállásának jelentőségét és a játszótér fogalmát is definiálta, a várostervezési elméletekben és a design területén csak a 21. században jelentek meg azok az írások, melyek a gyermeki tereknek kiemelt figyelmet szenteltek. Ebben talán az is szerepet játszhat, hogy Huizinga egy nagyívű játékelmélet kereteiben kezeli az ún. játszó tereket, melyek ugyanúgy tartozhatnak felnőttekhez, mint gyerekekhez, sőt, talán inkább a felnőttek világának manipulációs színtereire: amint írja: „Minden játék játszótéren zajlik le, akár materiális, akár ideális téren és ezt a teret szándékosan, mintegy magától értetődően előre meghatározták. [...] Az aréna, a játékasztal, a varázskör, a templom, a színpad, a filmvászon, a tárgyalóterem, alakjuk és funkciójukra nézve mind játéktérek, azaz megszentelt területek, elkülönített, bekerített, felavatott helyek, amelyeken belül külön, saját szabályok érvényesek.” (Huizinga 1944: 18) – ezzel az elgondolással jócskán kibővítette a „játszó tér” értelmezési kereteit, némileg el is távolodva a gyermeki világtól. Az ő elméleti kereteiből nehéz visszakapcsolódni a városi terek fogalmához. A teoretikusok számára is szükségessé vált egy újfajta problémafelvetés és megközelítésmód. Mielőtt azonban rátérnénk a design területére, meg kell említenünk azokat a kutatásokat, melyek speciálisan a gyermekek térhasználatával foglalkoznak. Kéri Katalin és Szabolcs Éva *Téri fordulat a nevelés- és gyermekkortörténet kutatásában* című tanulmányukban rámutatnak, hogy „az utóbbi évtizedekben számos tudományterület – antropológia, szociológia, pszichológia – foglalkozott a gyermeki terek, a gyermekek térhasználatának kérdéseivel, ezek a kutatások sokféle módon hatottak a neveléstudományi vizsgáldásokra (James & James, 2012)”, s elsősorban olyan ismert szerzők térelméleteire alapozódtak, mint Durkheim, Foucault, Lefebvre vagy De Certeau (Kéri–Szabolcs 2022).

2022 az Ifjúság Európai Éve. Ennek apropóján az *Octogon* építészeti magazin egy olyan cikksorozatot indított, melynek a *Gyerekek a városban* címet adták. A lap munkatársai az S-Tér Kft. tájékoztatásával arra keresték a választ, hogy milyenek az élhető városnegyedek és mi teszi biztonságossá a városi környezetet egy gyermek számára? Scott Doyon, a PlaceMakers szervezet egyik vezetője szerint a válasz legegyszerűbben a „fagylalt teszt” (popsicle test) által adható meg. E szerint „egy városrész akkor élhető, ha egy kisiskolást nyugodt szívvel engedünk el fagylaltért, mert tudjuk, hogy biztonságban hazaér, mielőtt a fagyi elolvadna. Ez a szituáció egyszerre

⁸⁷ Lásd a Haász játszótérépítő cég honlapját: <https://haasz.eu/kis-jatszoter-tortenet/>

szimbolizálja a biztonság, az egészség, az alapvető ellátások és az egyenlőség megvalósulását a környéken.” (Molnár 2022b). A cikk szerzői és Doyon szerint is minden korosztály tekintetében nagyban járul hozzá a személyes jólléthez, hogy ki milyen környezetben tölti mindennapjait, így „a települési szövet formálása” során is kiemelt figyelmet érdemes fordítani a fiatal generáció igényeire, fejlődésének támogatására (Molnár 2022b).

Sándor Tamás okleveles tájépítésmérnök szerint a 2000-es évek elején még nem volt fókuszban ez a terület. A designerek és a tájépítészek számára fontossá vált annak a gondolkodásmódnak a megismerése, hogy mitől lesz jó, illetve biztonságos egy játszótér, de ezen felül egyre több olyan játszótér terveznek, melyeknek van tematikája, és esetleg üzenete is, ami által a gyerekek számára is beazonosíthatóvá válik (Molnár 2022a). Minden játszótér megtervezése összetett szakmai feladat, melynél első lépésként a játszótérrel használó gyerekek életkori sajátosságait kell figyelembe venni. Sándor Tamás szerint „nem attól lesz biztonságos egy játszótér, hogy a gyerekek nem tudnak leesni a mászókaról. A biztonság szempontjából fontos a számukra a *felmérhető veszély* fogalma, ami azt jelenti, hogy a játszótér kihívásait és kockázatait a gyerekek megértik. Azt kell szem előtt tartani, hogy a gyerekek ne kerülhessenek olyan helyzetbe, amire nem számítanak.” (Molnár 2022a).

A játszótértervezés általában a közterület-tervezés és településfejlesztés része, de közterületi játszótérek mellett beszélhetünk még intézményi, rekreációs helyszínű (kemping, strand, vendéglátó, szálló helyszínek), kereskedelmi, üzleti létesítményekhez kötődő és magánterületi játszótértervezésről is. A közterületi játszótérekre különösen szigorú előírások és átgondolt koncepciók vonatkoznak. „A játszótértervezés speciális, összetett funkciójú zöldfelületi létesítmény tervezését jelenti, jelentős méretű burkolt felülettel, ahol valamennyi korosztály egyszerre megtalálható viszonylag kis területen.” – olvashatjuk a Kertlkon tájépítész iroda honlapján, mely minden játszótértípust bemutat.⁸⁸ A korcsoportok mozgás- és játékigényétől (térigény) függ a szükséges játszótérület és a játszótéri eszközök tervezése. A játszótér-építészet manapság világszerte a virágkorát éli, 21. században már nem az egyes játékelemek alapján, hanem a koncepciót szem előtt tartva ítéljük meg a játszótéreket – elvárás, hogy a város egészébe illeszkedő, *biztonságos és inspiráló közösségi terek*⁸⁹ szülessenek. A játszótérek célközönségét már nemcsak a gyerekek jelentik, „sok projekt a felnőtteket is szeretné megszólítani, mozgásra és gondolkodásra, fizikai és szellemi aktivitásra készítve őket.”⁹⁰

3. A játszótérek és az irodalom – tematikus irodalmi játszótérek Budapesten (a teljesség igénye nélkül)

A szépirodalom a kommunikáció egyik eszköze, ezért innovatív gondolat gyermekműveket megjelentetni játszótérek formájában, ahol a gyerekek már játék közben kapcsolatba kerülhetnek az egyes irodalmi művek helyszíneivel, karaktereivel. A játszótérekben található interaktív vagy egyéb modern technikai megoldások pedig komolyabb vizsgáldást is lehetővé tesznek egy-egy mű kapcsán. Budapesten több tematikus játszótér is található, és olyan kutatási projektek is

⁸⁸ Játszótér tervezés – gyermekbarát kertek és szabványos játszótérek tervezése, In Kertlkon – Tájra hangolva, internetes forrás: <https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/jatszoter-tervezes-gyermekbarat-kertek-es-szabvanyos-jatszoter-tervezese/> [2022. 11. 02.]

⁸⁹ a szerzők kiemelése

⁹⁰ <https://www.lakaskultura.hu/hirek/jatszoter-varos-epiteszet/> [2022. 11. 02.]

folyamatban vannak, melyek célkitűzésként klasszikus magyar irodalmi művek játszótérként való „színrevitelét” vizionálják.

3.1. Bóbita irodalmi játszótér

Helyszín: 1133 Budapest, Kárpát utca 23.

A Bóbita irodalmi játszóteret, melyen Weöres Sándor *A tündér* című költeménye elevenedik meg, a költő születésének 100. évfordulójára tervezték és nyitották meg. Lipótvárosban, a RAM Központ kertjében található. Kivitelezője a kapolcsi Ilona-malom Műhely. Naivítás, játékoság, zeneiség jellemzi Weöres Sándor gyermekverseit, amelyekben háttérbe szorul a tiszta, logikai közlés, s a hangok és a képek ritmikájának szabad játékában bomlik ki a tartalom. A játszótér megpróbálja visszaadni a vers varázsát, játékos elemeit. Bóbita egy pitypanglevélen áll, a homokozó mellett békák ülnek, a nagyméretű ceruzákon sáskák, lepkék pihennek. A játszótéren nemcsak a vers alakjai elevenednek meg, hanem magának az alkotónak a képzeletbeli íróasztala is, melyen íróeszközök és különböző tárgyak kavalkádja biztosítja a játék lehetőségét. A játszótér tervezői gondosan ügyeltek rá, hogy a térelemek természetes anyagokból, elsősorban fából készüljenek. A 2015-ben megnyílt játszótér 2022-ben már át is esett egy komolyabb felújításon, hogy még biztonságosabban és friss, vonzó külsővel várja a gyerekeket.



1. ábra: Bóbita játszótér, Budapest (forrás: <https://minimatine.hu/itt-jartunk-megnyilt-a-bobita-irodalmi-jatszoter/>)

3.2. Vuk játszótér

A Gellért-hegyi Vuk játszótér helyszíne: Budapest, Bérc u. 31, 1016

A szülőknek szóló, játszótereket felsorakoztató weboldalak egyöntetűen ezt a játszóteret említik az egyik legelső és legkedvesebb budapesti tematikus játszótérként. Az árnyas platán- és gesztenyefák tövében erdei hangulat övezi az embert, ezen környezetben helyezkednek el a történet figurái. Fekete István regénye a mai napig tanít elfogadásról, egymás iránti tiszteletről, szeretetről és önfeláldozásról, s ha kisgyermekkorban, az első játszóelemek felfedezésénél még

nincs is lehetőség a történet teljes megismerésére, a gyerekek számára kedvessé válnak a történet bájos szereplői, majd a későbbi beszélgetések során a történettel kapcsolatban is egyre több részlet bontakozhat ki számukra. Nagyon fontos mozzanat a figyelemfelkeltés, a történetre való ráhangolás, a művel szembeni érdeklődés felkeltése.

3.3. Rumini játszótér

Helyszín: I. kerület, Mária tér

A játékok Berg Judit ruminis könyveinek történeteire épülnek. A játszóteret Kálmán Anna, a könyv illusztrátorának képei díszítik. Kő Boldizsár nevéhez fűződnek a faragott játékok.⁹¹ A könyvből ismert hajósinas kisegér kalandjait élhetik itt át a **gyerekek**, felmászhatnak a kereskedőhajóra, homokforgató lapáttal, memóriajátékkal játszhatnak, csúszhatnak, hintázhatnak a színes képekkel tarkított téren. Igényes, kedves környezetre találhatunk itt. Berg Judit *Rumini* című alkotása manapság kötelező olvasmány is az általános iskolák alsó tagozatán. A regény kapcsolatban áll a mese, regény műfajával, és a kettő ötvözetével, a meseregénnyel is.

Egy ikonikus mű is elérhető tematikus játszótereként Budapesten. Ez pedig nem más, mint Molnár Ferenc: Pál utcai fiúk című alkotása.

3.4. A GRUND játszótér

A regény 100. évfordulójára készült két éves előkészítés és tervezés után, 2007 októberében, a VIII. kerületi Tömő utca 4. sz. telken, az átalakuló városrész közepén. A regényben szereplő grund 21. századi megelevenítése sikerrel ötvözi a szerző eredeti elképzeléseit és az uniós játszótéri szabványokat. A végeredmény egy olyan egyedi építészeti és kulturális értékeket hordozó közösségi tér, amely nemcsak a környéken lakók életét teszi színesebbé, hanem vonzó turisztikai célpontként a főváros és Magyarország hírnevét is továbbviszi. Hazánk legnagyobb egyedi fajtája készült el a 880 nm-es játszótéren. Az alkotók Józsefváros századfordulós értékeit, a felhasznált anyagok tudatos kiválasztásával is igyekeztek megjeleníteni, így több száz éves téglák és kövek őrzik tovább a kerület múltját, a fakerítéshez pedig egykori épületek földemgerendái szolgáltattak eredeti és stílusos nyersanyagot. Akik már ismerik és szeretik a történetet, a Grund játszótér segítségével és programjaival újraélhetik a regénybeli grund eseményeit, akik pedig eddig még nem olvasták a könyvet, kedvet kaphatnak hozzá, már csak a térben kifüggesztett fejezetek által is.⁹² Évekkel később, a Múzeumkertben nyílt meg a **Muzi játszótér**, melyhez **az inspirációt Budapest, és két mű adta**: Molnár Ferenc *A Pál utcai fiúk* (1906) és Pásztor Árpád *A Muzi* (1930) című könyvei. Érdekes összefonódás, hogy Molnár és Pásztor nemcsak pályatársak, de jóbarátok is voltak, sőt, nem véletlen a névegyezés sem, hiszen *A Pál utcai fiúk*ban szereplő idősebb Pásztor testvért is róla mintázta Molnár. A **2-14 éves korosztály** számára tervezett, a park csöndesebb, hátsó felén fekvő játszótér látványos központi eleme a **steampunk gőzfűrészüzem**, ami egyszerre mászóka, csúszda és játszóvár is. A kisebbek körében a legnépszerűbb elem a **lóvasút**, ami az egykori, a Kálvin teret Újpesttel összekötő vonalnak állít emléket. A hinták és a körforgó mellett egy **működő verklit** is találunk, valamint *A Pál utcai fiúk* **ikonikus „einstand” jelenete**, és a *Muziban* is előkerülő gojzizás előtt tisztelegve nemcsak a játék szabályai olvashatók az új játszótéren, de egy **golyóautomatából** azonnal be is szerezhetőek a kellékek. Az öntöttgumi ütőscsillapító

⁹¹ <https://minimatine.hu/itt-jartunk-rumini-jatszoter/>

⁹² <https://agrund.hu/jatszoter/>

felületben feltűnik a gittegyelet pecsétje, és egy idézet a *Muziból* is, ahogyan több játék- és térelemről is Bokáék és más ismert nevek köszönnek vissza.

A [játsszótér tervezője dr. Hajdu-Nagy Gergely tájépítész](#), a játsszóeszközök tervezője és kivitelezője az ASAPA Alkotócsoport. Bár alapterületre nem egy hatalmas helyről van szó, de már az első hétvége alapján nagyon népszerűnek tűnt.

Összegzés

Dúll Andrea már 2003-as tanulmányában is rámutatott, hogy „a környezetpszichológiai vizsgálatok azt mutatják, hogy a játsszóterek berendezése, fizikai struktúrája hatással van a gyerekek viselkedésére, gondolkodására, kreativitására, és egyéb pszichológiai funkcióik (észlelés, tájékozódás stb.) fejlődésére, illetve társas életük megfelelő alakulására”, hisz a játsszókterek is a szocializáció színterei (Dúll 2003). Fontos továbbá, hogy a szabadtéri játsszókterek eszközállománya és természeti beágyazottsága is komoly eltéréseket eredményezhet a gyermek kreativitásának tekintetében. A homokozó és egyéb természeti elemek (fák, bokrok, kavics) megtapasztalásával a városi gyerekek olyan anyagokkal is kapcsolatba kerülhetnek tapintás, stb. útján, amelyekkel a megszokott épített környezetben (pl. lakás) nem (Dúll 2003). Ha a különböző tudományterületek játsszóterépítészettel kapcsolatos összefonódásait is számba vesszük, kiemelt helyen találjuk a tájépítészetet, melynek szempontjainál szintén fontos környezetpszichológiai megfontolásokkal szembesülünk. „A környezetpszichológiai kutatások (pl. Gärling és Gärling, 1990) szerint az olyan környezet fejlesztő hatású a gyerekek számára, amely életkori csoportonként megfelelő mozgásos-észlelési-gondolkodási kihívást jelent feléjük, de ez a kihívás nem túlzott mértékű és/vagy nem okoz folyamatos frusztrációt, ill. nem éri el a balesetveszély szintjét.” (Dúll 2003). A tárgyi és természeti környezet mellett a környezetpszichológia azokat a társas kapcsolatokat is figyelembe veszi és elemzi, melyek a játék során, a játsszóterén épülnek ki. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a tematikus irodalmi játsszóterek esetében az irodalmi művek életkori sajátosságainak figyelembevétele pusztán egy kreativitást nyújtó kiindulási pont, a részletes tervezés menetét azonban sokkal erőteljesebben befolyásolják a környezetpszichológiai tényezők.

Irodalom

- Dúll A. 2003. Kültéri játékterek környezetpszichológiai elemzése. *Alkalmazott Pszichológia*, (5), 1:59-76.
- Huizinga, J. 1944. *Homo Ludens*. Budapest: Athenaeum.
- Játszóter tervezés – gyermekbarát kertek és szabványos játszóterek tervezése. *Kertlkon – Tájrangolva*, internetes forrás: <https://www.kerttervezes-tajepitesz.hu/jatszoter-tervezes-gyermekbarat-kertek-es-szabvanyos-jatszoterek-tervezese/> [letöltve: 2022.11.02.]
- Kéri K.–Szabolcs É. 2022. Téri fordulat a nevelés- és gyermekkortörténet kutatásában. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 10. évf., 4. szám: 91–100., <https://ojs.elte.hu/gyermekneveles/article/view/4919/3998> [letöltve: 2023.03.14.]
- Molnár Zs. 2022a. Gyerekek a városban – „A VILÁG EGYIK LEGJOBB DOLGA JÁTSZÓTEREKET TERVEZNI” - Beszélgetés Sándor Tamás okleveles tájépítésmérnökkel. *Octogon*. internetes forrás: <https://www.octogon.hu/epiteszet/a-vilag-egyik-legjobb-dolga-jatszotereket-tervezni/>
- Molnár Zs. 2022b. Gyerekek a városban – „Hallhatóvá szeretnénk tenni a fiatalok hangját”. *Octogon*, internetes forrás: <https://www.octogon.hu/epiteszet/gyerekek-a-varosban/>
- A Grund játszóter honlapja: <https://grund.hu/jatszoter/>
- A Haász játszóterépítő cég honlapja: <https://haasz.eu/kis-jatszoter-tortenet/>
- A Lakáskultúra* honlapja: <https://www.lakaskultura.hu/hirek/jatszoter-varos-epiteszet/> [letöltve: 2022.11.02.]
- A Minimatine honlapja: <https://minimatine.hu/itt-jartunk-megnyilt-a-bobita-irodalmi-jatszoter/>
- Az Elte elektronikus oktatási segédlete: <http://magyar-irodalom.elte.hu/nevelestortenet/08.01.html> [letöltve: 2023.03.14.]